

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації «Управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг», виконану аспіранткою кафедри банківської справи і фінансових послуг Мамедовою Ельзою Рза кизи для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 075 «Маркетинг»

Рецензенти у складі доктора економічних наук, професора Піддубної Л. І. та кандидата економічних наук, доцента Смоляка В. А., призначені рішенням вченої ради Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (протокол № 2 від 28.01.2021 р.) для проведення попередньої експертизи дисертації «Управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг», виконаної аспіранткою кафедри банківської справи і фінансових послуг Мамедовою Ельзою Рза кизи для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 075 «Маркетинг», на основі вивчення і аналізу дисертації та наукових публікацій Мамедової Е. Р. та за результатами фахового семінару, який відбувся на розширеному засіданні кафедри маркетингу ХНЕУ ім. С. Кузнеця (протокол № 1 від 25.02.2021 р.) дійшли висновку про таке:

1. Науковий рівень дисертації відповідає діючим вимогам до атестації здобувачів ступеня доктора філософії, а саме Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 06.03.2019 р. № 167, а саме:

щодо пункту 10 – дисертація є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем, характеризується єдністю змісту, має встановлену вимогами структуру: анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки, містить наукові положення, що мають наукову новизну, істотне значення в галузі маркетингу.

Актуальність теми дослідження.

Туризм характеризується високим ступенем еластичності до природних, загальноекономічних, соціальних і політичних змін, тому страхування ризиків, пов'язаних з туристичною діяльністю, є обов'язковою складовою його розвитку. В існуючих умовах невизначеності щодо динаміки зміни туристичних потоків, перед страховими компаніями постає важливе завдання з утримання власних конкурентних позицій та захисту від натиску конкурентів. Забезпечення конкурентоспроможності визначено основними векторами розвитку туризму та страхового сектору України у Стратегії розвитку туризму та курортів на період до

2026 року, затвердженій Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 168-р від 16.03.2017 р., і у Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року, затвердженій рішенням Правління Національного банку України № 1010-рш від 26.12.2019 р. відповідно. Саме тому розвиток теоретичних положень, обґрунтування методичних підходів і розроблення практичних рекомендацій щодо управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг є важливим завданням у забезпеченні успішної діяльності страховиків при страхуванні ризиків, пов'язаних з туризмом, та підвищує актуальність теми дисертації, виконаної Мамедовою Е. Р.

Актуальність роботи підтверджується також її зв'язком з науковими дослідженнями Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за темами: «Розвиток співробітництва на ринках фінансових послуг в умовах Євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0117U007634), де особисто здобувачем виконано один підрозділ: 2.6. Визначення факторів конкурентоспроможності туристичного страхування в страхових компаніях; «Розвиток економічної конкуренції на ринках фінансових послуг» (номер державної реєстрації 0118U007194), де особисто здобувачем виконано один підрозділ: 2.2. Визначення конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг, а також з науковими розробками Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II за темою «Регулювання розвитку ринку небанківських фінансових послуг України» (номер державної реєстрації 0115U001561), де особисто здобувачем виконано один розділ: 3.3. Регулювання конкурентоспроможності туристичного страхування в страхових компаніях.

Наукова новизна. Результати дослідження дисертанта мають різний ступінь наукової новизни, основні положення якої полягають у такому:

удосконалено:

методичні положення щодо визначення переваг та недоліків в управлінні конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг, що у порівнянні з наявними передбачають використання оптимального складу показників за основними компонентами конкурентоспроможності, які об'єднано в інтегральні показники та якісно інтерпретовано на основі розробленої п'ятирівневої шкали, що дає можливість вчасно виявити дисбаланс або потенційні можливості в окремих напрямках процесу управління, розробити обґрунтовані заходи щодо нейтралізації слабких місць та обминути конкурентів на ринку туристичних послуг;

теоретико-методичний підхід до вибору пріоритетної конкурентної стратегії страхової компанії на ринку туристичних послуг, особливістю якого є використання матриці, розподіленої на квадранти за двома критеріями: стадія життєвого циклу страхової компанії на ринку туристичних послуг (зародження, зростання, стабілізація, спад) та рівень конкурентоспроможності (критичний, низький, середній, достатній, високий), що дає змогу виявити відмінності в процесі управління конкурентоспроможністю між різними групами страхових компаній та обрати конкурентну стратегію, тотожну поточній стадії розвитку страховика та наявним перевагам над конкурентами;

дістало подальший розвиток:

комплексний склад ключових компонент конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг (послуга, ціна, місце та спосіб реалізації, просування, персонал, психологічне сприйняття), визначений на основі ранжування за рівнем пріоритетності складових моделей комплекс-маркетингу, та система найбільш репрезентативних кількісних і якісних показників для їх оцінки, що порівняно з існуючими базуються на публічних даних, які дають змогу охарактеризувати фактори конкурентоспроможності страховиків комплексно, уникаючи суб'єктивності суджень експертів та оптимізуючи витрати часу, необхідні для проведення оцінки;

методичний підхід до інтегрального оцінювання конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг, відмінністю якого від наявних є використання шестикомпонентної моделі, побудованої на основі аналізу впливу запропонованої системи показників за ключовими складовими конкурентоспроможності на динаміку зміни конкурентних позицій, що надало змогу визначити вагу кожної компоненти в узагальнюючому показнику та встановити якісні рівні конкурентоспроможності страховиків, що є аналітичним підґрунтям управління станом останньої у поточній та довгостроковій перспективі;

методичне забезпечення визначення ймовірності зміни рівнів конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг у короткостроковій та середньостроковій перспективі, яке, на відміну від існуючих, базується на розподілі страхових компаній за рівнями конкурентоспроможності на основі побудованих шкал та критеріїв і передбачає проведення конвергентно-дивергентного аналізу, що дає можливість прогнозувати зниження здатності страхових компаній протистояти конкурентам на ринку туристичних послуг та приймати обґрунтовані рішення щодо необхідності зміни конкурентної стратегії.

Практична цінність розробок підтверджується їх упровадженням у діяльність страхової компанії та туристичного агентства, зокрема: в діяльність ПРАТ «Промислово-страхова компанія» прийняті до впровадження пропозиції щодо визначення переваг та недоліків в управлінні конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг (довідка № 103 від 05.10.2020 р.); у діяльність ТОВ «Найс Тревел» прийняті до впровадження пропозиції щодо вибору найбільш надійних партнерів у сфері туристичного страхування для співробітництва на основі використання матриці визначення конкурентних позицій страхових компаній на ринку туристичних послуг (довідка № 114-1 від 25.11.2020 р.). Пропозиції щодо визначення стадій життєвого циклу страхових компаній на ринку туристичних послуг, а також пропозиції щодо визначення ймовірності зміни рівнів конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг у короткостроковій перспективі використовуються у навчальному процесі кафедри банківської справи і фінансових послуг Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при викладанні навчальної дисципліни «Фінансовий маркетинг» за темою «Страховий маркетинг» для студентів першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (довідка № 20/86-38-196/1 від 28.12.2020 р.).

Оформлення дисертації відповідає діючим вимогам, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40. Робота подана в науковому стилі, її зміст викладено в логічній послідовності розв'язування завдань дослідження.

Щодо пункту 11 – всі наукові результати дисертації опубліковані, апробація результатів є достатньою. У відкритому друці за темою дисертації опубліковано 12 праць, у тому числі: 1 стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку і Європейського Союзу (Чеська Республіка), 5 статей у наукових фахових виданнях України і статей, що входять до міжнародних наукометричних баз, 6 тез доповідей та матеріалів конференцій. Загальний обсяг опублікованих праць за темою дисертації становить 6,12 ум.-друк. арк., з них особисто здобувачеві належить 5,5 ум.-друк. арк.

В опублікованих працях здобувача повністю відображено сутність та зміст отриманих результатів дослідження та їхня наукова новизна. Результати дослідження доповідались і отримали позитивну оцінку на міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях. З огляду на це апробація результатів дисертації є достатньою.

Публікації, що відтворюють наукові результати дисертації:

Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу:

1. Mamedova E. Identifying the competitiveness of insurance companies on the travel insurance market. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. 2019. **Svazek 5, Vydání 6**. P. 104–112 (*Czech Republic*).

Статті у фахових виданнях України і наукових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз:

2. Ачкасова С. А., Мамедова Е. Р., Осадча О. С. Управління розвитком туристичного кластера за участі страхових компаній. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 23. С. 144–148. URL: <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/29.pdf> (*Index Copernicus*).

Особистий внесок здобувача: визначено місце та роль страхових компаній у забезпеченні конкурентоспроможності ринку туристичних послуг.

3. Мамедова Е. Р. Оцінка конкурентоспроможності туристичного страхування в страхових компаніях. *Development Management*. 2018. № 16 (3). С. 8–17 (*Index Copernicus*).

4. Внукова Н. М., Мамедова Е. Р. Теоретичні аспекти сутності конкурентоспроможності страхових компаній. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/14.pdf (*Index Copernicus*).

Особистий внесок здобувача: уточнено визначення сутності конкурентоспроможності страхових компаній та її взаємозв'язку з іншими поняттями у теорії конкуренції.

5. Mamedova E. Determination of a life-cycle stages of insurance companies on tourist services market in management of competitiveness. *Економіка та держава*. 2020. № 9. С. 115–118 (*Index Copernicus*).

6. Vnukova N., Opeshko N., Mamedova E. Identifying changes in insurance companies competitiveness on the travel services market. *Insurance Markets and Companies*. 2020. № 11. P. 53–60 (*Academic Resource Index*).

Особистий внесок здобувача: удосконалено підхід до інтегрального оцінювання та визначення ймовірності зміни конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг.

Публікації за матеріалами конференцій:

7. Давиденко Д. О., Мамедова Е. Р. Проблеми розвитку ринку туристичного страхування в Україні. *Правове забезпечення адаптації інвестиційної моделі розвитку економіки України України та ринків фінансових послуг до права Європейського Союзу: збірник матеріалів круглого столу* (Харків, 8 грудня 2017 р.) Харків: Право, 2017. С. 44–47.

Особистий внесок здобувача: узагальнено види страхування, що здійснюють страхові компанії на ринку туристичних послуг.

8. Давиденко Д. О., Мамедова Е. Р. The assessment of the market of tourist insurance in Ukraine. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (Харків, 31 травня-1 червня 2018 р.). Харків: ХНЕУ, 2018. С. 132–134.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано динаміку розвитку туристичного страхування в Україні.

9. Давиденко Д. О., Мамедова Е. Р. Development of alternative insurance services on the market tourism services. *Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (Харків, 30-31 травня 2019 р.). Харків: ХНЕУ, 2019. С. 47–48.

Особистий внесок здобувача: надано характеристику складу програм страхування та асортименту страхових продуктів, що пропонують страхові компанії на ринку туристичних послуг.

10. Мамедова Е. Р. Вибір пріоритетних складових моделей комплекс-маркетингу при управлінні конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг. *Topical issues of the development of modern science: abstracts of the 9th International scientific and practical conference* (Sofia, May 6-8, 2020). Sofia: Publishing House “ACCENT”, 2020. P. 569–574.

11. Мамедова Е. Р. Методичний підхід до вибору конкурентної стратегії страхової компанії на ринку туристичних послуг. *Paradigmatic view on the concept of world science: papers of the International Multidisciplinary Scientific and Practical Conference* (Toronto, August 21, 2020). Toronto: ЛОГОΣ, 2020. Vol.1. P. 37–38.

12. Мамедова Е. Р. Виявлення тенденцій до зміни рівнів конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг. *Пріоритетні шляхи розвитку науки : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 30-31 серпня 2020 р.). Київ: МЦНІД, 2020. С. 14–16.

2. Науковий рівень дисертації відповідає діючим вимогам пункту 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 06.03.2019 р. № 167 – **всі наукові результати, що виносяться на захист і висвітлені у дисертації, одержані особисто здобувачем.** Дисертація є самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до вдосконалення теоретичних положень, розробки методичного забезпечення і практичних рекомендацій до управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг.

У дисертації особисто автором уточнено визначення сутності поняття «управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг»; запропоновано рекомендації щодо формування маркетингового механізму управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг на основі уточнення його суті та складу, а також визначення пріоритетних маркетингових методів, інструментів та важелів; на основі сформованих критеріїв запропоновано показники для оцінки конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг, удосконалено матрицю визначення конкурентних позицій страхових компаній на ринку туристичних послуг; розвинуто методичний підхід до інтегрального оцінювання конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг; запропоновано методичні рекомендації до визначення ймовірності зміни рівня конкурентоспроможності страхових компаній на ринку туристичних послуг; визначено стадії життєвого циклу страхових компаній на ринку туристичних послуг; запропоновано практичні рекомендації до вибору конкурентних стратегій страхових компаній на ринку туристичних послуг; розвинуто методичний підхід до оптимізації частки страхової компанії на ринку туристичних послуг.

Усі результати, які винесено автором на захист, отримані самостійно і містяться в опублікованих роботах. У роботах, опублікованих у співавторстві, використані тільки ті ідеї, положення та розрахунки, які є результатом особистих наукових пошуків. Особистий внесок дисертанта у колективні наукові роботи конкретизовано у списку праць здобувача, наведеному вище.

3. **Загальний висновок.** Подана на рецензування дисертація «Управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг» здобувача Мамедової Ельзи Рза кизи відповідає спеціальності 075 – «Маркетинг»,

відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 9, 10, 11 і 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 06.03.2019 р. № 167.

Автор роботи Мамедова Ельзи Рза кизи може бути представлена до публічного захисту наукових досягнення у формі дисертації на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 07 «Управління та адміністрування» зі спеціальності 075 «Маркетинг».

4. Рішенням фахового семінару, проведеного на розширеному засіданні кафедри маркетингу (протокол № 2 від 25.02.2021 р.), УХВАЛИЛИ:

1. Визнати, що дисертація «Управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг» здобувача Мамедової Ельзи Рза кизи відповідає спеціальності 075 «Маркетинг».

2. Визнати, що Мамедовою Ельзою Рза кизи опубліковано по темі дисертації 12 наукових праць, які розкривають основний зміст дисертації, відображають наукову новизну отриманих результатів і відповідають вимогам пунктів 11 і 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 06.03.2019 р. № 167.

3. Визнати, що дисертація «Управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг» здобувача Мамедової Ельзи Рза кизи відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 9, 10, 11 і 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 06.03.2019 р. № 167.

4. Рекомендувати вченій раді університету розглянути у якості опонентів за дисертацією Мамедової Ельзи Рза кизи на тему «Управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг» таких учених:

Полінкевич Оксана Миколаївна, доктор економічних наук, професор, в. о. завідувача кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Луцький національний технічний університет, Міністерство освіти і науки України;

Тринчук Віктор Вікторович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри банківської справи та страхування, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Міністерство освіти і науки України.

5. Рекомендувати дисертацію Мамедової Е. Р. на тему «Управління конкурентоспроможністю страхових компаній на ринку туристичних послуг» до публічного захисту у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 075 «Маркетинг» після її утворення рішенням МОН України та опублікування на сайті МОН України відповідного наказу.

Рецензенти:

д. е. н, професор,
професор кафедри міжнародної
економіки і менеджменту
ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Людмила ПІДУБНА

к. е. н, доцент,
доцент кафедри банківської справи
і фінансових послуг
ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Віктор СМОЛЯК

02.03.2021 р.

Підписи засвідчую:

Начальник відділу кадрів
ХНЕУ ім. С. Кузнеця



Лариса МОГИЛЕВСЬКА